

Comparing the Effects of Mindfulness-Based Therapy, Logo therapy, and Behavioral Activation Therapy on Sleep Quality in Depressed Female Students

Omidmehr A¹, *Hekmat HR², Kordestani D³, Gholami MT⁴

Author Address

1. Student Ph.D. in General Psychology, Psychology Department, Borujerd Branch, Islamic Azad University, Borujerd, Iran;

2. Professor of Department of Psychology, Borujerd Branch, Islamic Azad University, Borujerd, Iran;

3. Assistant Professor, Department of Psychology, Payam Noor University, Tehran, Iran;

4. Assistant Professor, Department of Psychology, Qom Branch, Islamic Azad University, Qom, Iran.

*Corresponding author's email: drhamid00@gmail.com

Received: 2020 August 19; Accepted: 2020 October 26

Abstract

Background & Objectives: Depressive disorders are chronic and debilitating conditions that affect numerous individuals worldwide. Sleep disorders are among the most frequent symptoms of mood and emotional conditions, especially depression and suicidal ideation and attempts; sleep problems have been identified as a risk factor for suicide. Depressed patients present decreased mindfulness than others; therefore, Mindfulness-Based Therapies (MBTs) can facilitate treating depressed patients and improving their symptoms. Logotherapy is used to treat depressed patients and offers the acceptance of life and the search for its meaning in the most tragic circumstances. Behavioral Activation Therapy (BAT) is a novel psychotherapy approach used by psychotherapists to treat depressive disorders. This study aimed to compare the effects of MBT, Logotherapy, and BAT on sleep quality in depressed female students.

Methods: This was a quasi-experimental study with a pretest-posttest-follow-up and a control group design. The statistical population of the present study included female undergraduate students who were referred to Omidmehr Counseling Center in Tehran City, Iran, in 2019. The study participants were recruited by a call. In total, 60 subjects were selected by convenience sampling method and divided into 4 age-matched groups; MBT, Logotherapy, BAT, and control (n=15/group). The inclusion criteria of the study were obtaining a score higher than the cut-off line (>5) on the Pittsburgh Sleep Quality Index (PSQI; Buysse et al., 1989) and a score of >17 on the Beck Depression Inventory (BDI; Beck et al., 1961); no chronic bio psychological illnesses, not abusing drugs and alcohol (clinical tests were conducted on very suspicious cases); not using antidepressants (medical records were reviewed), and not receiving concurrent psychological interventions (the records of suspicious cases were reviewed). The exclusion criteria of the study included absence from one-third of intervention sessions, as well as encountering a particular crisis or failure to meet the inclusion criteria of the research during the received 8 sessions of MBT per Wolf and Serpa's intervention protocol (2015); 10 sessions of Logotherapy based on Hutzell's intervention protocol (2002), and 10 sessions of BAT per the intervention protocol of Lejuez and associates (2011). However, the control group received no e intervention sessions. The study participants completed the PSQI and BDI at pretest, posttest, and follow-up stages. The experimental groups intervention. The obtained data were analyzed using repeated-measures Analysis of Variance (ANOVA) and Bonferroni posthoc test in SPSS at the significance level of 0.05.

Results: The present study data suggested the significant effect of an intervention in the experimental group on sleep quality ($p<0.001$). Accordingly, at least one of the provided interventions affected the sleep quality of the explored depressed students. The effect of time was also significant on sleep quality ($p<0.001$). Thus, the presented intervention altered the posttest and follow-up scores of the study subjects, compared to the pretest phase. The interaction of time and group was significant for sleep quality ($p<0.001$). Additionally, repeated-measures ANOVA data concerning the effect of the group demonstrated a significant difference between the mean scores of the experimental and control groups ($p<0.001$). Bonferroni posthoc test data indicated a significant difference between MBT, Logo therapy, and BAT groups and the controls ($p<0.001$). There existed no significant difference between the three treatment groups in this respect ($p=1.000$). Bonferroni test data indicated a difference between the pretest and posttest mean scores ($p<0.001$) as well as pretest and follow-up values ($p<0.001$) for sleep quality; such findings highlighted the positive effects of the provided interventions and the continuation of such impacts until the follow-up stage ($p=1.000$).

Conclusion: The present study results revealed that all presented approaches, including MBT, Logotherapy, and BAT, each targeting a dimension of depression, were effective on the sleep quality of depressed females and improved the relevant symptoms in them.

Keywords: Depression, Mindfulness, Behavioral activation, Logotherapy, Sleep quality.

مقایسه اثربخشی درمان ذهن‌آگاهی، معنادرمانی و درمان فعال‌سازی رفتاری بر کیفیت خواب دانشجویان دختر افسرده

علی امیدمهر^۱، *حمیدرضا حکمت^۲، داود کردستانی^۳، محمدتقی غلامی^۴

توضیحات نویسندگان

۱. دانشجوی دکتری روان‌شناسی عمومی، گروه روان‌شناسی، واحد بروجرد، دانشگاه آزاد اسلامی، بروجرد، ایران؛

۲. استاد گروه روان‌شناسی، واحد بروجرد، دانشگاه آزاد اسلامی، بروجرد، ایران؛

۳. استادیار گروه روان‌شناسی، دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران؛

۴. استادیار گروه روان‌شناسی، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران.

*ارایانه نویسنده مسئول: drhamid00@gmail.com

تاریخ دریافت: ۲۹ مرداد ۱۳۹۹؛ تاریخ پذیرش: ۵ آبان ۱۳۹۹

چکیده

زمینه و هدف: یکی از نشانه‌های رایج اختلال‌های روانی و هیجانی که به‌ویژه برای افسردگی و خودکشی ذکر شده است، اختلال در خواب است. هدف پژوهش حاضر تعیین تفاوت اثربخشی ذهن‌آگاهی، معنادرمانی و درمان فعال‌سازی رفتاری بر کیفیت خواب دانشجویان دختر افسرده بود.

روش‌بررسی: روش پژوهش از نوع نیمه‌آزمایشی با طرح پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری با گروه گواه بود. جامعه آماری پژوهش حاضر را مراجعان دانشجوی دختر مقطع کارشناسی تشکیل دادند که براساس فراخوان به مرکز مشاوره امید مهر در سال ۱۳۹۸ مراجعه کردند. از میان آن‌ها ۶۰ نفر به‌روش نمونه‌گیری دردسترس انتخاب شدند و با همگن‌سازی سن در چهار گروه درمان ذهن‌آگاهی، معنادرمانی، درمان فعال‌سازی رفتاری و گواه قرار گرفتند. شرکت‌کننده‌ها در مراحل پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری به شاخص کیفیت خواب پیترزبورگ (بویسی و همکاران، ۱۹۸۹) و سیاهه افسردگی بک (بک، ۱۹۶۱) پاسخ دادند. گروه‌های آزمایش هشت جلسه درمان ذهن‌آگاهی، ده جلسه معنادرمانی و ده جلسه فعال‌سازی رفتاری دریافت کردند. برای تحلیل داده‌ها از روش تحلیل واریانس با اندازه‌گیری‌های مکرر و آزمون تعقیبی بونفرونی به کمک نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۵ در سطح معناداری ۰/۰۵ استفاده شد.

یافته‌ها: نتایج نشان داد که تفاوت معنادار بین گروه‌های درمان ذهن‌آگاهی، معنادرمانی و فعال‌سازی رفتاری با گروه گواه در متغیر کیفیت خواب وجود دارد ($p < 0/001$) و بین سه گروه درمانی تفاوت معنادار وجود ندارد. همچنین نتایج حاکی از تفاوت میانگین‌ها در مراحل پیش‌آزمون با پس‌آزمون ($p < 0/001$) و پیش‌آزمون با پیگیری ($p < 0/001$) برای متغیر کیفیت خواب است و نشان‌دهنده تداوم تأثیر مداخلات در مرحله پیگیری است ($p = 0/001$).

نتیجه‌گیری: براساس نتایج پژوهش، هر سه رویکرد درمان ذهن‌آگاهی، معنادرمانی و درمان فعال‌سازی رفتاری هریک با هدف قراردادن یک بُعد از افسردگی بر کیفیت خواب دختران افسرده اثربخش هستند و اثر کاهنده دارند.

کلیدواژه‌ها: افسرده، ذهن‌آگاهی، فعال‌سازی رفتاری، معنادرمانی، کیفیت خواب.

اختلال افسردگی^۱ بیماری مزمن و ناتوان‌کننده‌ای است که تعداد زیادی از افراد را در سراسر جهان تحت‌تأثیر خود قرار داده است (۱). این اختلال با توجه به اینکه هزینه‌های زیادی بر دوش سیستم بهداشت عمومی می‌گذارد، نظر بسیاری از متخصصان سلامت روان را به خود جلب کرده است (۲). فقدان لذت، اختلال خواب، کاهش اشتها و انرژی، خلق افسرده، کاهش قدرت تمرکز و میل به خودکشی در اختلال افسردگی شایع است. در این میان می‌توان گفت، تغییرات خلق، شناخت و افکار خودکشی از ویژگی‌های مهم اختلال افسردگی است (۳).

اختلال در خواب^۲، از جمله نشانه‌های رایج اختلال‌های خلقی و هیجانی به‌ویژه افسردگی و خودکشی ذکر شده است؛ به‌طوری‌که مشکلات در خوابیدن را یکی از عوامل خطر خودکشی معرفی کرده‌اند (۴). کیفیت خواب شامل اختلال در الگوهای خوابیدن و کیفیت آن مانند تأخیر در به‌خواب‌رفتن، تجربه مشکلاتی در دوره‌های خواب، مصرف دارو به‌منظور به‌خواب‌رفتن و تجربه خواب‌آلودگی در روزمره تعریف شده است (۵). خواب فرایندی زیست‌شناختی است که از پویایی و سازمان‌یافتگی برخوردار است و بخش اعظم زندگی روزمره را تشکیل می‌دهد (۶). کیفیت یا چگونگی خواب در کیفیت زندگی انسان و سلامتی جسمی و روانی او مؤثر است (۷). شاخص‌های درون‌روانی مربوط به چگونگی تجربه خواب از جمله میزانی که فرد از خواب خود رضایت‌مندی دارد و احساسی که پس از بیدار شدن تجربه می‌کند، کیفیت خواب تعریف می‌شود (۸). کیفیت خواب یکی از عوامل مهم تأثیرگذار بر سلامت جسمانی و روانی افراد است که پیامدهای روان‌شناختی منفی جدی را در پی دارد (۶).

کیفیت خواب به دلایل مختلف حائز اهمیت است؛ از جمله اینکه بدکارکردی در کیفیت خواب شکایت شایعی است و در بسیاری از اختلال‌های روان‌پزشکی مانند اختلال‌های خلقی نظیر افسردگی افزون‌بر علائمی نظیر مشکل از دست‌دادن اشتها و کندی روانی-حرکتی مشاهده می‌شود. علاوه‌بر مشکلات بی‌خوابی، مشکلات پرخوابی نیز ممکن است با افسردگی مرتبط باشد و از آن ناشی شود یا علت افسردگی باشد (۹). نتایج پژوهش‌های انجام‌شده نشان داد، ریتم خواب نامنظم در بروز افسردگی نقش دارد و مداخله در کیفیت خواب بیماران افسرده علاوه‌بر بهبود مشکلات خواب موجب بهبود افسردگی نیز می‌شود (۱۰).

بیماران افسرده در مقایسه با دیگران ذهن‌آگاهی ضعیف‌تری از خود نشان می‌دهند و از این جهت درمان‌های مبتنی بر ذهن‌آگاهی^۳ می‌تواند موجب تسهیل روند درمان بیماران افسرده و نیز بهبود نشانه‌های آن‌ها شود (۱۱). ذهن‌آگاهی، آگاهی از لحظه حاضر و بدون قضاوت است. این آگاهی به محیط اطراف، افکار و احساسات شخص منتهی می‌شود؛ بدون اینکه هیچ چیز را تثبیت کند یا اینکه آن را خوب یا بد تلقی کند؛ بنابراین، ذهن‌آگاهی تنظیم ارزیابی‌های شناختی و مشاهده عینی

تجربیات را نیز به‌همراه دارد (۱۲). علاوه‌براین، ذهن‌آگاهی امکان مقابله سازگارتر و مدیریت محرک‌های نامطلوب را فراهم می‌آورد. افرادی که از ذهن‌آگاهی بیشتری برخوردار هستند، خودتنظیمی هیجانی و رفتاری بهتری را گزارش می‌کنند و به خود شفقت بیشتری نشان می‌دهند (۱۳). ذهن‌آگاهی مثبت با افزایش خودشفقت‌ورزی می‌تواند راهبرد تنظیم هیجان در نظر گرفته شود که طی آن از تجربه هیجان‌های دردآور و ناگوار ممانعت صورت نمی‌گیرد (۱۴)؛ بلکه تلاش می‌شود بسیار مهربانانه با احساسات و هیجان‌ها به همان صورتی که هستند، برخورد شود و آن‌ها پذیرفته شوند. در چنین شرایطی است که احساسات منفی جای خود را به احساسات مثبت می‌دهد و فرد قادر خواهد بود از راهبردهای مقابله‌ای سازنده و جدید استفاده کند (۱۵)؛ بدین ترتیب در این فرایند فرد با تمرین توجه (۱۶) و با به‌چالش کشیدن محتوای افکار و هیجان‌های خود بر مشکلاتش فایق می‌آید (۱۷). در این راستا، بساک‌نژاد و همکاران نشان دادند، درمان ذهن‌آگاهی بر کیفیت خواب مؤثر است (۱۸). فرح‌بخش و دهقانی چنین پیشنهاد کردند، درمان ذهن‌آگاهی را می‌توان به‌عنوان درمان‌های مکمل مشکلات دارویی برای افراد دارای مشکلات بی‌خوابی استفاده کرد (۱۹). شیائو و همکاران در پژوهشی نشان دادند که درمان ذهن‌آگاهی بر نشانه‌های افسردگی و کیفیت خواب زنان دچار ملال پیش از قاعدگی اثربخش است (۲۰). چن و همکاران نیز در مطالعه‌ای فراتحلیل درمان ذهن‌آگاهی را بر کیفیت خواب افراد دچار مشکلات خواب اثربخش یافتند (۲۱).

رویکرد معنادرمانی^۴ که برای درمان بیماران افسرده به‌کار می‌رود، پذیرش زندگی و جست‌وجوی معنای آن در شرایط مصیبت‌بارتر است. قصد و اراده فرد برای جست‌وجوی معنا در زندگی محرک انگیزشی او در زندگی است که برای وی آزادی عمل را در انجام کارها و رفتارها و تجاربتش به‌منظور درک معنای آن‌ها پدید می‌آورد؛ به این صورت افراد قادر خواهند بود جایگاه خویش را در موقعیت‌های دردآور و تغییرناپذیر بیابند (۲۲). بدین ترتیب، وظایف، سرنوشت و مسئولیت اعمال هر فرد به خودش وابسته است (۲۳). معنادرمانی حدود اختیارها و آزادی‌های بیمار را برایش ترسیم می‌کند (۲۴). در این میان تنها فرصت موجود به چگونگی برخورد او با مشکلات و تحمل آن‌ها بستگی دارد (۲۵). مداخلاتی که به بررسی معنادرمانی پرداخته‌اند، اغلب اثربخشی آن را در جمعیت سالمندان ارزیابی کرده‌اند. در این راستا، اصغری و همکاران به اثربخشی معنادرمانی بر افسردگی سالمندان اشاره داشتند (۲۶). فامیل احمریان و همکاران چنین نتیجه گرفتند که معنادرمانی اثر معناداری بر امید به زندگی سالمندان دارد و از این رو کیفیت خواب آن‌ها را بهبود می‌بخشد (۲۷).

درمان فعال‌سازی رفتاری^۵ یکی از روش‌های جدید روان‌درمانی است که برای درمان اختلال افسردگی توسط روان‌درمانگران استفاده می‌شود (۲۸). این نوع درمان براساس این فرضیه ساخته شده است که روبه‌روشدن اشخاص مستعد ابتلا به اختلال افسردگی و پاسخ

4. Logotherapy

5. Behavioral activation treatment

1. Depression disorder

2. Sleep disorder

3. Mindfulness

نامناسب آنان به این مشکل (۲۹) می‌تواند توانایی آن‌ها را برای به‌دست‌آوردن پاداش‌ها در محیط زندگی‌شان کاهش دهد و در نتیجه علائم اختلال افسردگی را در آنان ظاهر کند (۳۰). اهداف درمان فعال‌سازی رفتاری، افزایش دادن سیستماتیک فعالیت‌ها به‌شیوه‌ای است که به مراجعان کمک کند به منابع بزرگ‌تر پاداش‌ها در زندگی‌شان دست یابند و بتوانند مشکلات زندگی‌شان را حل کنند (۳۱). فرایند درمان فعال‌سازی رفتار به‌صورت مستقیم بر افزایش میزان انجام برخی از فعالیت‌ها (۳۲) و جلوگیری از اجرای بعضی دیگر از فعالیت‌ها (مانند اجتناب از انجام برخی از رفتارها یا کاهش دادن میزان نشخوار فکری) متمرکز می‌شود (۳۳). در این راستا، نتایج پژوهش پرهون و همکاران حاکی از اثربخشی درمان فعال‌سازی رفتاری بر کیفیت خواب بیماران افسرده بود (۳۴).

افسردگی اختلالی چندعلیتی است که تاکنون بسیاری در تبیین سبب‌شناسی آن کوشیده‌اند؛ از این‌رو همان‌طور که پیش‌تر ذکر شد، درمان‌های روان‌شناختی متفاوتی متناسب با رویکرد نظریه‌پرداز برای آن ارائه شده است. از سویی دیگر، در میزان شیوع نشانه‌های افسردگی در بین دو جنس تفاوت‌های جنسیتی وجود دارد و شیوع آن در زنان و دختران جوان بیشتر از مردان و پسران و بیشتر از افراد در هر سن دیگری گزارش شده است (۳۵)؛ این امر بر اهمیت و ضرورت پژوهش حاضر می‌افزاید. چنان‌که پیش‌تر نیز عنوان شد، از جمله تظاهرات افسردگی مشکلات خواب است که می‌تواند معلول افسردگی و نیز علت آن باشد. بررسی رویکردهای درمانی روان‌شناختی نظیر ذهن‌آگاهی، معنادرمانی و درمان فعال‌سازی رفتاری که به‌عنوان رویکردهای مؤثر در کاهش افسردگی مطرح شده‌اند، در درمان مشکلات خواب دختران افسرده نوآوری پژوهش حاضر به‌شمار می‌آید؛ بنابراین، هدف پژوهش حاضر تعیین تفاوت اثربخشی ذهن‌آگاهی، معنادرمانی و درمان فعال‌سازی رفتاری بر کیفیت خواب دانشجویان دختر افسرده بود.

۲ روش‌بررسی

روش پژوهش حاضر نیمه‌آزمایشی با طرح پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری همراه با گروه گواه بود. جامعه آماری پژوهش حاضر را دانشجویان دختر مقطع کارشناسی تشکیل دادند که براساس فراخوان به مرکز مشاوره امید مهر شهر تهران در سال ۱۳۹۸ مراجعه کردند. شصت نفر با استفاده از روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند که با همگن‌سازی سن در چهار گروه یعنی در سه گروه آزمایشی درمان ذهن‌آگاهی، معنادرمانی و درمان فعال‌سازی رفتاری و یک گروه گواه، در هر گروه ۱۵ نفر قرار گرفتند. ملاک‌های ورود شرکت‌کنندگان به پژوهش عبارت بود از: دریافت نمره بیشتر از خط برش (بیشتر از ۵) در شاخص کیفیت خواب پیتزبورگ^۱ (۳۶) و نمره بیشتر از برش (بیشتر از ۱۷) در پرسشنامه افسردگی بک^۲ (۳۷)؛ مبتلانیون به بیماری‌های جسمانی مزمن و روانی؛ نداشتن سوءمصرف مواد مخدر و الکل (از موارد بسیار مشکوک آزمایش بالینی گرفته شد)؛ استفاده نکردن از داروی ضدافسردگی (موارد پزشکی بررسی شد)؛ دریافت نکردن

درمان‌های روان‌شناختی به‌طور هم‌زمان (سوابق موارد مشکوک بررسی شد). ملاک‌های خروج شرکت‌کنندگان از پژوهش شامل غیبت در یک‌سوم جلسات مداخله و درگیری با بحران یا بیماری خاص یا نداشتن هرکدام از معیارهای ورود به پژوهش، در طول اجرای جلسات بود. ابزارهای زیر در پژوهش به‌کار رفت.

– شاخص کیفیت خواب پیتزبورگ: شاخص کیفیت خواب پیتزبورگ توسط بویسی و همکاران در سال ۱۹۸۹ به‌منظور اندازه‌گیری کیفیت و الگوهای خواب (برای دوره زمانی یک‌ماهه) ساخته شد (۳۶). این شاخص شامل هجده گویه است که هفت خرده‌مقیاس «کیفیت خواب ذهنی»، «تأخیر در به‌خواب‌رفتن»، «طول مدت خواب»، «کارایی خواب»، «اختلال‌های خواب»، «مصرف داورهای خواب‌آور» و «اختلال در عملکرد روزانه» را در طیف لیکرتی از هیچ=صفر، کمتر از یک‌بار در طول هفته=۱، یک یا دو بار در طول هفته=۲ و سه مرتبه یا بیشتر در طول هفته=۳ ارزیابی می‌کند. نمرات صفر، ۱، ۲ و ۳ به‌ترتیب بیانگر وجود وضعیت خیلی مطلوب، نسبتاً مطلوب، نسبتاً نامطلوب و خیلی نامطلوب است. مجموع نمرات عوامل هفت‌گانه از صفر تا ۲۱ است؛ نمره صفر تا ۵ به‌عنوان کیفیت خواب مطلوب و نمره ۶ تا ۲۱ به‌عنوان کیفیت خواب نامطلوب، تلقی می‌شود (۳۶). بویسی و همکاران برای این ابزار ضریب آلفای کرونباخ را ۰/۸۳ و توان‌مندی ابزار را در تمایز بیماران افسرده از دیگر افراد به‌عنوان شاخصی از روایی ابزار گزارش کردند (۳۶). در ایران در پژوهش بساک‌نژاد و همکاران برای این ابزار ضریب آلفای کرونباخ ۰/۷۸ به‌دست آمد. در مطالعه آن‌ها یافته‌های حاصل از تحلیل مواد نشان داد که همبستگی بین گویه‌های نمره کل کیفیت خواب بین ۰/۱۳ تا ۰/۷۲ متغیر است و همه ضرایب در سطح ۰/۰۱ معنادارند (۱۸).

– پرسشنامه افسردگی بک: این پرسشنامه توسط بک و همکاران در سال ۱۹۶۱ ساخته شد (۳۷). این پرسشنامه شامل ۲۱ گویه است که از پاسخ‌دهندگان خواسته می‌شود، شدت نشانه‌ها را روی مقیاسی از صفر تا ۳ درجه‌بندی کنند. نمره بیشتر در ابزار حاکی از افسردگی بیشتر است (۳۷). بک و همکاران برای این ابزار ضریب اسپیرمن-براون را ۰/۹۳ به‌دست آوردند؛ همچنین همبستگی این ابزار را با درجه‌بندی‌های بالینی برابر با ۰/۶۶ محاسبه کردند (۳۷). ظاهری تنجانی و همکاران برای این ابزار ضریب آلفای کرونباخ را ۰/۹۳ و همبستگی آن را با پرسشنامه سلامت عمومی^۳ ($r=0/8$) به‌عنوان شاخصی از روایی همگرا گزارش کردند (۳۸).

– پروتکل درمان مبتنی بر ذهن‌آگاهی: از آموزش شناخت‌درمانی مبتنی بر ذهن‌آگاهی براساس پروتکل مداخله‌ای ولف و سرپا به‌مدت هشت جلسه، هفته‌ای یک جلسه ۹۰ دقیقه‌ای استفاده شد (۳۹). در پژوهش حاضر برای بررسی روایی محتوایی جلسات، شاخص CVR و نظر پنج نفر استاد روان‌شناس که همگی دارای مدرک دکترای تخصصی روان‌شناسی بودند و سابقه حداقل ۱۰ سال فعالیت آموزشی داشتند، به‌کار رفت که مقدار آن ۹ به‌دست آمد و حاکی از روایی محتوایی مطلوب جلسات بود.

3. General Health Questionnaire

4. Mindfulness-Based treatment protocol

1. Pittsburgh Sleep Quality Index

2. Beck Depression Inventory

جدول ۱. پروتکل درمان مبتنی بر ذهن آگاهی

جلسه	هدف	فعالیت
اول	هدایت خودکار	برقراری ارتباط با اعضای گروه، معرفی ذهن آگاهی و ساختار جلسه ها و قوانین گروه، تعیین اهداف، تمرین خوردن کشمش به طور آگاهانه.
دوم	آگاهی به تنفس	مرور جلسه قبل و تمرین خانگی، توضیح نحوه صحیح تنفس و مراقبه فضای تنفسی سه دقیقه ای.
سوم	موانع	مرور بر جلسه قبل و تمرین خانگی، رفع موانع تمرین، مراقبه و آرسی بدن، مراقبه فضای تنفسی سه دقیقه ای و تمرین ذهن نوآموز.
چهارم	رویدادهای خوشایند	مرور جلسه قبل و تمرین خانگی، مراقبه دیدن و شنیدن، جدول رویدادهای خوشایند، فضای تنفسی سه دقیقه ای و مراقبه نشسته.
پنجم	رویدادهای ناخوشایند	مرور جلسه قبل و تمرین خانگی، جدول رویدادهای ناخوشایند، مراقبه راه رفتن و مراقبه نشسته.
ششم	شناخت های منفی	مرور جلسه قبل و تمرین خانگی، مراقبه راه رفتن و معرفی الگوهای شناخت منفی.
هفتم	پذیرش؛ واقعیت نبودن افکار	مرور جلسه قبل و تمرین خانگی، مراقبه نشسته، بازگویی داستان پادشاه و سه پسرش، قرائت شعر مهمانخانه و مراقبه رهایی از افسردگی، مراقبه نشسته و فضای تنفسی سه دقیقه ای، استعاره سینما و قطار افکار.
هشتم	مراقبت از خود به بهترین نحو؛ برنامه ای برای آینده	مرور جلسه قبل و تمرین خانگی، مراقبه نشسته و فضای تنفسی سه دقیقه ای، تهیه فهرستی از نشانه های هشداردهنده و تهیه فهرستی از فعالیت ها و مهارت های لذت بخش، مراقبه نشسته و فضای تنفسی سه دقیقه ای، مرور جلسات و تمرین ها و برنامه ریزی برای آینده.

– پروتکل معنادرمانی^۱: آموزش معنادرمانی براساس پروتکل مداخله ای هاتزل براساس نظریه فرانکل^۲، به مدت ده جلسه به صورت گروهی، هفته ای یکبار و هر جلسه نود دقیقه استفاده شد (۴۰). درپژوهش حاضر برای بررسی روایی محتوایی جلسات، شاخص CVR و نظر پنج نفر استاد روان شناس که همگی دارای مدرک دکترای تخصصی روان شناسی بودند و حداقل ۱۰ سال سابقه فعالیت آموزشی داشتند، به کار رفت که مقدار آن ۸/۴ به دست آمد و حاکی از روایی محتوایی مطلوب جلسات بود.

جدول ۲. پروتکل معنادرمانی

جلسه	هدف	فعالیت
اول	شناسایی مشکلات اولیه	مقدمه، آشنایی اعضا باهم، شناختن قوانین گروه.
دوم	مروری بر مشکلات جاری	مروری بر انتظارات (اهداف) بیمار و درمانگر از درمان.
سوم	مرور تکلیف	مرور تجربه افراد درخصوص نحوه اجرا، مشکلات و موانع اجرای آن ها.
چهارم	بررسی فرم نگاره فعالیت	بررسی فرم نگاره فعالیت و حوزه های زندگی.
پنجم	تمرکز بر راه اندازها	تمرکز بر راه اندازهای ادامه دهنده سیکل معیوب اضطراب و موانع فعالیت.
ششم	شناسایی افکار منفی	شناسایی افکار منفی و نشخوار فکری.
هفتم	مسئله گشایی	ارائه آموزش چگونگی مسئله گشایی و پرهیز از اجتناب.
هشتم	بررسی مسائل ثانویه	بررسی مشکلات و موفقیت های افراد گروه درجهت شناسایی مسائل ثانویه.
نهم	مرور تکلیف هفته گذشته	آگاه کردن افراد از خطر عود بیماری.
دهم	یادآوری مهارت های لازم برای پیشگیری	یادآوری مهارت های لازم برای کوتاه مدت به سایر موقعیت های زندگی.

– پروتکل درمان مبتنی بر فعال سازی رفتاری^۳: درمان فعال سازی رفتاری شیوه مداخله ای کوتاه مدت است که شامل جلسات درمانی مبتنی بر راهنمای عملی نسخه تجدیدنظر شده است و براساس پروتکل مداخله ای لیجوز و همکاران در ده جلسه، هفته ای یک جلسه ۹۰ دقیقه ای اجرا شد (۴۱). درپژوهش حاضر برای بررسی روایی محتوایی جلسات از شاخص CVR و نظر پنج نفر استاد روان شناس که همگی دارای مدرک دکترای تخصصی روان شناسی بودند و حداقل ۱۰ سال سابقه فعالیت آموزشی داشتند، استفاده شد که مقدار آن ۸ به دست آمد و حاکی از روایی محتوایی مطلوب جلسات بود.

3. Behavioral activation-based treatment protocol

1. Logotherapy protocol

2. Frankl

جدول ۳. پروتکل درمان مبتنی بر فعال‌سازی رفتاری

جلسه	هدف	فعالیت
اول	ارائه منشور گروه و قرارداد درمانی	تعیین هدف و قوانین گروه، آشنایی اعضای گروه با یکدیگر.
دوم	بیان مشکل	بحث درباره حوزه‌های مختلف زندگی.
سوم	معنایابی	گرفتن معنا از بافت تاریخی زندگی و مسئولیت‌پذیری.
چهارم	تغییر نگرش‌ها	تغییر نگرش‌ها و گرفتن معنا از طریق راه‌های کشف معنا.
پنجم	خلق ارزش‌ها	گرفتن معنا از خلق ارزش‌ها و مسئولیت.
ششم	تجربه ارزش‌ها	گرفتن معنا از میان تجربه ارزش‌ها و گرفتن معنا از آرزوها و امیدها.
هفتم	معنای مفاهیم	معنای مرگ، زندگی، آزادی و مسئولیت.
هشتم	مسئولیت‌پذیری	خودحمایتی، علاقه اجتماعی و غلبه بر یأس و افزایش امید به زندگی.
نهم	حمایت عاطفی	حمایت عاطفی اعضا از یکدیگر، تکمیل جملات ناتمام، تشویق اعضا برای درخواست حمایت عاطفی از یکدیگر.
دهم	مرور تکالیف	خلاصه و جمع‌بندی جلسات و اختتام، صحبت درباره آموخته‌های خود در گروه.

در این پژوهش کسب رضایت آگاهانه شرکت‌کننده‌ها و اطمینان‌دهی به آن‌ها درخصوص محرمانه‌ماندن اطلاعات پژوهش به دلیل رعایت ملاحظات اخلاقی، همچنین توضیح روند مداخله و چگونگی پاسخ‌گویی به پرسشنامه‌ها در مراحل پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری صورت گرفت. سپس گروه‌های آزمایشی معنادرمانی و فعال‌سازی رفتاری با توجه به پروتکل درمانی خود به مدت ده جلسه ۹۰ دقیقه‌ای و گروه آزمایشی ذهن‌آگاهی به مدت هشت جلسه ۹۰ دقیقه‌ای در معرض درمان‌های ذکر شده قرار گرفتند. گروه گواه، هیچ درمان یا مداخله‌ای دریافت نکرد. پس از پایان پژوهش نیز گروه گواه هیچ مداخله‌ای دریافت نکرد. پس از اتمام درمان در هر چهار گروه، مجدداً پرسشنامه‌های اجرا شده در پیش‌آزمون در پس‌آزمون اجرا شد. با توجه به

اشاره پروتکل‌های درمانی، پس از دو ماه مطالعات پیگیری برای آخرین بار، اجرای این پرسشنامه‌ها تکرار شد. در پژوهش حاضر به منظور تحلیل داده‌ها از روش آماری تحلیل واریانس با اندازه‌گیری مکرر و آزمون تعقیبی بونفرونی، آزمون‌های آماری شاپیرو-ویلک، لون، ام‌پاکس و روش گرین‌هاوس-گیسر به کمک نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۵ در سطح معناداری ۰/۰۵ استفاده شد.

۳ یافته‌ها

در جدول ۴ یافته‌های توزیع سن در دختران در گروه‌های مختلف مطالعه مقایسه و گزارش شده است.

جدول ۴. مقایسه توزیع سن در گروه‌های مختلف مطالعه

طبقه سنی	ذهن‌آگاهی		معنادرمانی		درمان فعال‌ساز		گواه
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	
۲۵ تا ۱۸	۵	۳۳/۳۳	۶	۴۰	۶	۴۰	۳۳/۳۳
۳۰ تا ۲۶	۵	۳۳/۳۳	۴	۲۷	۴	۲۷	۳۳/۳۳
۳۵ تا ۳۱	۵	۳۳/۳۳	۵	۳۳	۵	۳۳	۳۳/۳۳
کل	۱۵	۱۰۰	۱۵	۱۰۰	۱۵	۱۰۰	۱۰۰

جدول ۵. مشخصات توصیفی متغیر کیفیت خواب دانشجویان دختر در مراحل پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری

متغیر	گروه	پیش‌آزمون		پس‌آزمون		پیگیری
		میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	
کیفیت خواب	درمان ذهن‌آگاهی	۱۴/۳۳	۲/۱۶	۴/۷۳	۱/۳۳	۴/۸۰
	معنادرمانی	۱۲/۹۳	۱/۴۸	۵/۰۶	۱/۵۳	۵/۰۰
	درمان فعال‌سازی رفتاری	۱۳/۵۳	۲/۴۴	۵/۱۳	۱/۳۵	۵/۶۰
	گواه	۱۵/۶۰	۲/۴۰	۱۴/۸۶	۲/۲۳	۱۴/۵۳

جدول ۵ میانگین نمرات پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری را در گروه‌های درمان ذهن‌آگاهی، معنادرمانی، درمان فعال‌سازی رفتاری و

معنادار نبود ($p > 0.05$)؛ بنابراین شرط همگنی ماتریس‌های واریانس-کوواریانس مفروضه همگنی واریانس برای متغیر کیفیت خواب در سه مرحله برقرار بود. بررسی نتایج آزمون کرویت موخلی مشخص کرد، فرض برابری واریانس‌های درون‌آزمودنی‌ها برای متغیر کیفیت خواب برقرار نیست. با توجه به اینکه برای آزمون گرین‌هاوس-گیسر مقدار اپسیلون کوچک‌تر از 0.75 به دست آمد، از این آزمون برای بررسی معناداری متغیر کیفیت خواب در مراحل اندازه‌گیری بین چهار گروه مطالعه شده استفاده شد.

داشته است؛ اما در گروه گواه تغییرات در سه زمان اندازه‌گیری محسوس نیست. برای بررسی معناداری این تفاوت‌ها از تحلیل واریانس با اندازه‌گیری مکرر استفاده شد. در ادامه پیش‌فرض‌های تحلیل واریانس با اندازه‌گیری مکرر ارزیابی شد. نتایج بررسی پیش‌فرض نرمال بودن به وسیله آزمون شاپیرو-ویلک نشان داد که متغیر کیفیت خواب در هر دو گروه و هر سه مرحله پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری دارای توزیع نرمال است ($p > 0.05$). آماره آزمون ام‌باکس و لون نیز برای هیچ‌یک از متغیرهای پژوهش

جدول ۶. نتایج تحلیل واریانس با اندازه‌گیری مکرر برای متغیر کیفیت خواب

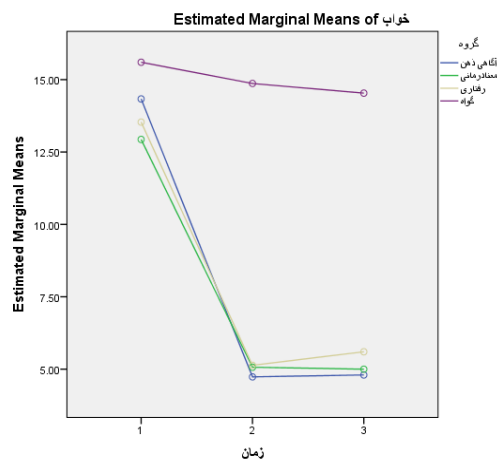
منبع اثر	F	مقدار احتمال	مجذور اتا
گروه	۳۴۸/۹۶	< 0.001	۰/۸۶۲
زمان	۳۰/۱۹	< 0.001	۰/۶۱۸
زمان*گروه	۹۵/۱۵	< 0.001	۰/۸۳۶

تغییر نمرات پس‌آزمون و پیگیری در مقایسه با پیش‌آزمون شده است؛ به علاوه اثر متقابل زمان و گروه بر متغیر کیفیت خواب معنادار است ($p < 0.001$). جدول ۶ نشان می‌دهد، بررسی اثر گروه در تحلیل واریانس با اندازه‌گیری مکرر حاکی از تفاوت معنادار میانگین‌های گروه‌های آزمایش و گواه با یکدیگر است ($p < 0.001$).

جدول ۶ نشان می‌دهد، اثر مداخله در گروه آزمایش بر متغیر کیفیت خواب معنادار است ($p < 0.001$)؛ بدین معنا که حداقل یکی از مداخلات ذهن‌آگاهی، معنادرمانی و فعال‌سازی رفتاری بر کیفیت خواب دانشجویان افسرده مؤثر است؛ همچنین اثر زمان بر متغیر کیفیت خواب معنادار است ($p < 0.001$)؛ بدین معنا که مداخله باعث

جدول ۷. نتایج آزمون بونفرونی برای مقایسه‌های جفتی میانگین‌های اثر گروه‌ها و زمان

تفاوت گروه‌ها	تفاوت میانگین	خطای معیار	مقدار احتمال
درمان ذهن‌آگاهی	۰/۲۸۹	۰/۵۱۵	۱/۰۰۰
درمان ذهن‌آگاهی	-۰/۱۳۳	۰/۵۱۵	۱/۰۰۰
معنادرمانی	-۰/۴۲۲	۰/۵۱۵	۱/۰۰۰
درمان ذهن‌آگاهی	-۷/۰۴	۰/۵۱۵	< 0.001
معنادرمانی	-۷/۳۳	۰/۵۱۵	< 0.001
درمان فعال‌سازی	-۶/۹۱	۰/۵۱۵	< 0.001
زمان اندازه‌گیری	تفاوت میانگین	خطای معیار	مقدار احتمال
پس‌آزمون	۶/۶۵	۰/۳۳۳	< 0.001
پیگیری	۶/۶۱	۰/۳۳۷	< 0.001
پس‌آزمون	-۰/۰۳۳	۰/۱۶۸	۱/۰۰۰

شکل ۱. اثربخشی درمان ذهن‌آگاهی، معنادرمانی و درمان فعال‌سازی رفتاری بر میانگین‌های کیفیت خواب در سه مرحله پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری

جدول ۷ نشان می‌دهد نتایج آزمون تعقیبی بونفرونی حاکی از تفاوت معنادار بین گروه‌های درمان ذهن‌آگاهی، معنادرمانی و فعال‌سازی رفتاری با گروه گواه ($p < 0/001$) و نبود تفاوت معنادار بین اثربخشی سه گروه بر متغیر کیفیت خواب است ($p = 0/001$). جدول ۷ و شکل ۱ نشان می‌دهد، نتایج آزمون بونفرونی حاکی از تفاوت میانگین‌ها در مراحل پیش‌آزمون با پس‌آزمون ($p < 0/001$) و پیش‌آزمون با پیگیری ($p < 0/001$) برای متغیر کیفیت خواب است؛ همچنین نشان‌دهنده تأثیر مثبت مداخلات در گروه‌های آزمایش و تداوم اثر مداخلات باتوجه به تفاوت میانگین دوره‌های پیگیری و پیش‌آزمون است ($p = 1/000$).

۴ بحث

هدف پژوهش حاضر تعیین تفاوت درمانی ذهن‌آگاهی، معنادرمانی و درمان فعال‌سازی رفتاری بر کیفیت خواب دانشجویان دختر افسرده بود. نتایج این پژوهش نشان داد، درمان ذهن‌آگاهی بر کاهش مشکلات خواب دانشجویان دختر افسرده اثربخش است. یافته‌های به‌دست‌آمده با نتایج حاصل از پژوهش‌های بساک‌نژاد و همکاران (۱۸)، فرح‌بخش و دهقانی (۱۹)، شیائو و همکاران (۲۰) و چن و همکاران (۲۱) همسوست. در تبیین اثربخشی درمان ذهن‌آگاهی بر کیفیت خواب دختران افسرده می‌توان گفت، ذهن‌آگاهی را می‌توان به توجه و آمادگی ذهنی تعبیر کرد که فرد را به درک و پردازش رویدادهای پیرامونش قادر می‌سازد تا بتواند تصمیم‌های عاقلانه‌ای بگیرد و واکنش بهتری در برابر شرایط دشوار زندگی از خود نشان دهد (۱۳). به همین علت، مداخلات ذهن‌آگاهی به‌عنوان مداخلاتی شناخته می‌شوند که ضمن تمرکز بر حلقه‌های حسی، به‌خوبی می‌توانند عواطف و هیجان‌ها را به‌صورت عمیق مدنظر قرار دهند و رابطه بین شناخت-عاطفه را تبیین کنند. برخی از این مطالعات نشان داده‌اند که مداخلات ذهن‌آگاهی نه‌تنها موجب بهبود قابلیت‌های هیجانی می‌شوند، بلکه به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم و از طریق خودنظم‌بخشی هیجانی بهبود عواطف (مثبت و منفی) افراد را به‌دنبال دارند (۱۷). در تمرین مراقبه تجربیات ذهنی و اطلاعات حسی به‌صورت فراشناختی بدون ارزیابی یا تفسیر بررسی می‌شوند و ظاهراً پرورش این حالت دارای تأثیرات نظارتی مثبت بر احساسات است (۱۴). به افرادی که توجه‌آگاهی را دریافت می‌کنند، چنین رهنمود داده می‌شود که درمقابل مقاومت یا اجتناب، از تجربه ذهن‌آگاهانه و با پذیرش عمل استفاده کنند. نظریه‌پردازان بیان می‌کنند، رشد حالت غیرارزیابانه توجه‌آگاهی ممکن است انعطاف‌پذیری شناختی را افزایش دهد و در نتیجه، فرایندهای شناختی و هیجانی را بهبود بخشد (۱۵). نتایج مطالعات تجربی نیز بیانگر آن است که ذهن‌آگاهی بر کارکردهای مربوط به توجه انتخابی و پایدار تأثیر مثبتی دارد (۱۶). در جمع‌بندی کلی می‌توان گفت، در رویکرد ذهن‌آگاهی به افراد کمک می‌شود تا به‌جای ماندن در افکار منفی علت یک مشکل یا پریشانی، بر راه‌های حل آن تمرکز کنند؛ همچنین در جریان مداخلات ذهن‌آگاهی به‌جای اینکه فرد با افکار و تحریف‌های شناختی خود مواجه شود و آن‌ها را به چالش بکشد، از ابتدا ظرفیت پذیرش چنین افکار و احساساتی را پیدا کند؛ بدین ترتیب افراد را از مشکلات خواب و افسردگی می‌رهاند.

نتایج پژوهش حاضر نشان داد، معنادرمانی بر کاهش مشکلات خواب دانشجویان دختر افسرده اثربخش است. یافته‌های به‌دست‌آمده با نتایج پژوهش‌های اصغری و همکاران (۲۶) و فامیل‌احمریان و همکاران (۲۷) همسوست. در تبیین اثربخشی معنادرمانی بر کیفیت خواب دختران افسرده می‌توان گفت، درمانگر معتقد به معنادرمانی می‌کوشد به مراجعش کمک کند تا در زندگی خود هدف و منظوری را جست‌وجو کند؛ هدف و منظوری که تنها متناسب او و برای او معنا داشته باشد و به این ترتیب مراجع را متعهد به انجام کاری می‌کند که مسئولیتش را پذیرفته است (۲۲). هرگاه انسان به این نتیجه برسد که در حال حاضر سرنوشت او رنج‌بردن است و ناچار است رنجش را به‌عنوان وظیفه‌ای استثنایی و یگانه بپذیرد و نیز هیچ‌کس نمی‌تواند او را از رنج‌هایش برهاند یا به‌جای او رنج برد (۲۵)، به‌عبارتی فرد باید سعی کند نگرش و دید خود را درباره اتفاقات و دردها تغییر دهد و باور کند این ذهن خود اوست که رویدادها و حوادث را ناگوار و تحمل‌ناپذیر می‌کند یا برعکس آن‌ها را تنها مسیرهایی از زندگی بداند که باید از آن‌ها گذر کند (۲۳). هدف معنادرمانی این است که بیمار را برای کشف معنای منحصربه‌فرد زندگی‌اش توانا کند (۲۴). تلاش برای یافتن معنا در زندگی انسان نیروی محرکه اساسی‌تر در هر فرد در دوران زندگی وی است. مشخصه اصلی معنادرمانی، تسهیل در ارائه پاسخ‌های روشن به مشکلات و کاستی‌ها در پرسش‌های مراجع از معنایابی و قدرت‌دادن آن‌ها به معنای زندگی، مسئولیت‌پذیری و توجه به شرایط زندگی است. به هر حال زندگی نه فقط از روی آگاهی است، بلکه در راستای تعالی نیز جریان دارد. تعالی خویشتن جوهر زندگی است. انسان‌بودن در جهتی جز خود انسان هدایت می‌شود (۲۵). معنادرمانی فلسفه‌ای از زندگی را آموزش می‌دهد که در آن فرد در برابر وجود و حیاتش مسئولیت دارد و به رشته‌ای از ارزش‌ها پایبند است و برای رنج‌بردن معنایی می‌یابد. طبیعی است که این‌گونه آموزش‌ها به افراد افسرده می‌تواند امید به زندگی و به‌دنبال آن سلامت روان آن‌ها را افزایش دهد. هدف معنادرمانی این است که فراسوی امکانات روانی بی‌حد و حصر فرد افسرده، ارزش‌های پنهان و بدون دستکاری رسیدن به واقعیت را به او آموزش دهد (۲۶).

نتایج پژوهش حاضر نشان داد، درمان فعال‌سازی رفتاری بر کاهش مشکلات خواب دانشجویان دختر افسرده اثربخش است. نتایج به‌دست‌آمده با یافته‌های پژوهش پرهون و همکاران (۳۴) همسوست. در تبیین اثربخشی درمان فعال‌سازی رفتاری بر کیفیت خواب دختران افسرده می‌توان گفت، هدف درمان فعال‌سازی رفتاری افزایش فعالیت‌ها به‌صورت تصادفی یا انجام فعالیت‌ها برای لذت‌بردن یا بهبود یافتن حالت خلق نیست؛ بلکه هدف این روش درمانی پی‌ریزی شیوه‌هایی است که مراجع بتواند تقویت‌کنندگان بیشتری را از محیط زندگی خود به‌دست آورد (۲۸). درمانگر می‌تواند به مراجعش کمک کند درباره اجتناب یا فرار خود آگاهی بیشتری به‌دست آورد و به‌جای استفاده از حالت اجتناب یا فرار روش‌های مناسبی را به‌کار برد. همچنین درمانگر در فرایند درمان به مراجع خود کمک می‌کند تا بتواند اهداف کوتاه‌مدت و طولانی‌مدت را در فرایند درمان در نظر بگیرد. اهداف کوتاه‌مدت درمان، کمک به مراجع است تا موقعیت‌های زندگی

کاهنده دارند. نتایج پژوهش حاضر بر پیشینه پژوهشی موجود در باب سبب‌شناسی چندعلیتی افسردگی صحنه گذاشته است.

۶ تشکر و قدردانی

از تمامی دختران شرکت‌کننده در پژوهش حاضر و همچنین مسئولان محترم تشکر و قدردانی می‌شود.

۷ بیانیه‌ها

تأییدیه اخلاقی و رضایت‌نامه از شرکت‌کنندگان

این مقاله برگرفته از رساله دکتری در رشته روان‌شناسی عمومی در دانشگاه بروجرد با کد ۸۶۳۷۹ پروپوزال مصوب در شورای تحصیلات تکمیلی دانشگاه است. از شرکت‌کننده‌های تحقیق حاضر دست‌نوشته‌ای شامل بیانیه‌ای درباره تأیید شرکت در مداخله و رضایت اخلاقی دریافت شد و به آن‌ها درخصوص محرمانه‌ماندن اطلاعات پژوهش اطمینان داده شد و همچنین درباره روند مداخله و چگونگی پاسخ‌گویی به پرسشنامه‌ها در مراحل پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری به آن‌ها توضیح داده شد.

رضایت برای انتشار

این امر غیر قابل اجرا است.

در دسترس بودن داده‌ها و مواد

داده‌های پشتیبان نتایج گزارش شده در مقاله که در طول مطالعه تحلیل شدند، به صورت فایل ورودی داده در نزد نویسنده مسئول حفظ می‌شود.

تواضع منافع

نویسندگان اعلام می‌کنند که هیچ‌گونه تضاد منافی ندارند.

منابع مالی

اعتبار مالی برای انجام این پژوهش از منابع شخصی تأمین شده است.

مشارکت نویسندگان

همه نویسندگان سهم یکسانی در تهیه پیش‌نویس مقاله، بازبینی و اصلاح مقاله حاضر بر عهده داشتند.

خود را به شیوه‌ای تغییر دهد که کمتر در معرض افسردگی باشد (۲۹). اولین فرایند درمان شامل شناسایی الگوها یا حوزه‌های اجتنابی شخص و فرایند دوم شامل برنامه‌ریزی برای رسیدن به اهداف اولیه یا کوتاه‌مدت و اهداف بلندمدت درمان است (۳۰). این نوع درمان براساس این فرضیه ساخته شده است که روبه‌رو شدن اشخاص مستعد ابتلا به اختلال افسردگی و پاسخ نامناسب آنان به این مشکل می‌تواند توانایی آن‌ها را برای به‌دست‌آوردن پاداش‌ها در محیط زندگی‌شان کاهش دهد؛ در نتیجه علائم اختلال افسردگی را در آنان ظاهر کند (۳۱). اهداف درمان فعال‌سازی رفتاری افزایش دادن سیستماتیک فعالیت‌ها به شیوه‌ای است که به مراجعان کمک کند به منابع بزرگ‌تر پاداش‌ها در زندگی‌شان دست یابند و بتوانند مشکلات زندگی‌شان را حل کنند. فرایند درمان فعال‌سازی رفتار به صورت مستقیم بر افزایش میزان انجام برخی از فعالیت‌ها و جلوگیری از اجرای برخی دیگر از فعالیت‌ها (مانند اجتناب از انجام برخی از رفتارها یا کاهش دادن میزان نشخوار ذهنی) متمرکز می‌شود (۳۲). در ظاهر چنین به نظر می‌رسد که هریک از درمان‌های مورد بررسی در پژوهش حاضر رویکردی مجزا از دیگری هستند که به شکلی متفاوت افسردگی و همبسته‌های آن را تحت تأثیر قرار می‌دهند؛ اما به‌طور کلی می‌توان چنین اشاره کرد که همه درمان‌ها به‌طور مشترک شناختواره‌های فرد افسرده را هدف درمان قرار می‌دهند و در پی تغییر آن هستند.

هر پژوهشی محدودیت‌هایی دارد. در پژوهش حاضر نبود گمارش تصادفی آزمودنی‌ها موجب به‌خطرافتادن اعتبار درونی پژوهش و نبود کنترل متغیرهای احتمالی تأثیرگذار بر نتایج نظیر وضعیت اجتماعی-اقتصادی سبب به‌خطرافتادن اعتبار بیرونی پژوهش حاضر شد. پیشنهاد می‌شود که در پژوهش‌های آتی، گمارش تصادفی برای گروه‌ها به‌کار رود و متغیرهای احتمالی تأثیرگذار بررسی یا کنترل شود.

۵ نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش حاضر نشان داد، هر سه رویکرد درمان ذهن‌آگاهی، معنادرمانی و درمان فعال‌سازی رفتاری هریک با هدف قراردادن یک بُعد از افسردگی بر کیفیت خواب دختران افسرده اثربخش هستند و اثر

References

1. Malekzadeh M, Haghghi S, Movahedzadeh B. The effectiveness of group dialectical behavior therapy method on major depression in individuals referred to residential and semi-residential addiction recovery centers. Qom Univ Med Sci. 2018;12(3):28-35. [Persian] <http://journal.muq.ac.ir/article-1-1437-en.html>
2. Mirahmadi SL, Ahmadi SA, Bahrami F. Effect of self-regulatory couple therapy on couples' happiness and mental health. Journal of Applied Psychology, 2011;3(19): 99-111. [Persian]
3. Halder N. Depression. In: Wright JD, editor. International encyclopedia of the social & behavioral sciences. 2nd ed. Oxford: Elsevier; 2015. pp: 199-206.
4. Liu RT, Steele SJ, Hamilton JL, Do QBP, Furbish K, Burke TA, et al. Sleep and suicide: a systematic review and meta-analysis of longitudinal studies. Clinical Psychology Review. 2020;81:101895. doi: [10.1016/j.cpr.2020.101895](https://doi.org/10.1016/j.cpr.2020.101895)
5. Nazemi Harandi J, Namdari K. The effectiveness of mindfulness-based cognitive group therapy on depression and quality of sleep in students. Achievements of Clinical Psychology. 2017;1(4):67-86. [Persian] doi: [10.22055/jacp.2017.12530](https://doi.org/10.22055/jacp.2017.12530)

6. Wichniak A, Gustavsson K, Wierzbicka A, Jernajczyk W. Sleep disorders. In: Rattan SIS, editor. Encyclopedia of biomedical gerontology. Oxford: Academic Press; 2020. pp: 220–38. doi: [10.1016/B978-0-12-801238-3.11322-4](https://doi.org/10.1016/B978-0-12-801238-3.11322-4)
7. Sadri Damirchi E, Cheraghian H. Modeling of mindfulness and quality of sleep by the mediation of psychological well-being in high school students. *Journal of School Psychology*. 2017;6(2):100–23. [Persian] doi: [10.22098/jsp.2017.570](https://doi.org/10.22098/jsp.2017.570)
8. Dewald JF, Meijer AM, Oort FJ, Kerkhof GA, Bögels SM. The influence of sleep quality, sleep duration and sleepiness on school performance in children and adolescents: A meta-analytic review. *Sleep Med Rev*. 2010;14(3):179–89. doi: [10.1016/j.smrv.2009.10.004](https://doi.org/10.1016/j.smrv.2009.10.004)
9. Pandi-Perumal SR, Monti JM, Burman D, Karthikeyan R, BaHammam AS, Spence DW, et al. Clarifying the role of sleep in depression: A narrative review. *Psychiatry Res*. 2020;291:113239. doi: [10.1016/j.psychres.2020.113239](https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.113239)
10. Nutt D, Wilson S, Paterson L. Sleep disorders as core symptoms of depression. *Dialogues Clin Neurosci*. 2008;10(3):329–36. doi: [10.31887/dcms.2008.10.3/dnutt](https://doi.org/10.31887/dcms.2008.10.3/dnutt)
11. Mohammadalizadeh Namini A, Esmaeilzadeh Akhondi M. Comparing the components of mindfulness and emotional health in people with major depression, generalized anxiety disorder and normal individuals. *Shenakht Journal of Psychology & Psychiatry*. 2016;3(4):12–26. [Persian] <http://shenakht.muk.ac.ir/article-1-245-en.pdf>
12. Gardhouse K, Segal Z. Mindfulness. In: Wright JD, editor. *International encyclopedia of the social & behavioral sciences*. 2nd ed. Oxford: Elsevier; 2015. pp: 549–53. doi: [10.1016/B978-0-08-097086-8.14148-0](https://doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.14148-0)
13. Wilson JM, Weiss A, Shook NJ. Mindfulness, self-compassion, and savoring: Factors that explain the relation between perceived social support and well-being. *Personality and Individual Differences*. 2020;152:109568. doi: [10.1016/j.paid.2019.109568](https://doi.org/10.1016/j.paid.2019.109568)
14. Jankowski T, Holas P. Metacognitive model of mindfulness. *Conscious Cogn*. 2014;28:64–80. doi: [10.1016/j.concog.2014.06.005](https://doi.org/10.1016/j.concog.2014.06.005)
15. Morgan LPK, Danitz SB, Roemer L, Orsillo SM. Mindfulness approaches to psychological disorders. In: Friedman HS, editor. *Encyclopedia of mental health*. 2nd ed. Oxford: Academic Press; 2016. pp: 148–55. doi: [10.1016/B978-0-12-397045-9.00264-0](https://doi.org/10.1016/B978-0-12-397045-9.00264-0)
16. Wimmer L, Bellingrath S, von Stockhausen L. Mindfulness training for improving attention regulation in university students: Is it effective? And do yoga and homework matter? *Front Psychol*. 2020;11:719. doi: [10.3389/fpsyg.2020.00719](https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.00719)
17. Jalali D, Aghaei A, Talebi H, Mazaheri M. Comparing the effectiveness of nated Mindfulness Based Cognitive Training (MBCT) and cognitive – behavioral training on dysfunctional attitudes and job affects in employees. *Research in Cognitive and Behavioral Sciences*. 2015;5(1):1–20. [Persian] https://cbs.ui.ac.ir/article_17354_1650e89270be194103e9baf50cb0bb0f.pdf?lang=en
18. Bassak Nejad S, Aghajani Afjadi A, Zargar Y. The effectiveness of cognitive group therapy based on mindfulness on sleep quality and life quality in female university students. *Journal of Psychological Achievements*. 2011;18(2):181–98. [Persian] https://psychac.scu.ac.ir/article_11726_8b805a94175d029db5d0786f1c6df347.pdf?lang=en
19. Farahbakhsh A, Dehghani F. Effectiveness of mindfulness therapy in sleep quality and mental health of women with insomnia disorder. *Journal of Torbat Heydariyeh University of Medical Sciences*. 2016;4(3):8–15. [Persian] <http://jms.thums.ac.ir/article-1-364-en.pdf>
20. Xiao C, Mou C, Zhou X. Effect of mindfulness meditation training on anxiety, depression and sleep quality in perimenopausal women. *Nan Fang Yi Ke Da Xue Xue Bao*. 2019;39(8):998–1002. [Chinese]
21. Chen T-L, Chang S-C, Hsieh H-F, Huang C-Y, Chuang J-H, Wang H-H. Effects of mindfulness-based stress reduction on sleep quality and mental health for insomnia patients: A meta-analysis. *J Psychosom Res*. 2020;135:110144. doi: [10.1016/j.jpsychores.2020.110144](https://doi.org/10.1016/j.jpsychores.2020.110144)
22. Wong PTP. Logotherapy. In: *Encyclopedia of psychotherapy*. Elsevier; 2002. pp: 107–13. doi: [10.1016/B0-12-343010-0/00134-3](https://doi.org/10.1016/B0-12-343010-0/00134-3)
23. Batthyány A, editor. *Logotherapy and existential analysis: proceedings of the Viktor Frankl Institute Vienna, Volume 1*. Cham: Springer International Publishing; 2016. doi: [10.1007/978-3-319-29424-7](https://doi.org/10.1007/978-3-319-29424-7)
24. Palinggi E, Zulkifli A, Maidin A, Fitri AU. Effect of logotherapy to control depression of drug abuser in Kassi-Kassi and Jumpandang Baru health-center. *Enferm Clin*. 2020;30 (Suppl 4):423–6. doi: [10.1016/j.enfcli.2020.03.006](https://doi.org/10.1016/j.enfcli.2020.03.006)
25. Devoe D. Viktor Frankl's logotherapy: the search for purpose and meaning. *Inquiries Journal/Student Pulse*. 2012;4(7):1–3.
26. Asghari N, Aliakbari M, Dadkhah A. The effects of group logotherapy on decreasing the degree of depression in female olds. *Middle Eastern Journal of Disability Studies*. 2012;2(1):31–8. [Persian] <https://jdisabilstud.ir/article-1-311-en.pdf>

27. Famil Ahmadian FS, Koolaee A khodabakhshi, Falsafinejad MR. The effects of group logo-therapy on life expectancy and sleep quality in elderlies of boarding center of Tehran city. *Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat*. 2015;1(3):11–8. [Persian] <https://journals.sbmu.ac.ir/jrrh/article/view/8429/7137>
28. O'Mahen HA, Wilkinson E, Bagnall K, Richards DA, Swales A. Shape of change in internet based behavioral activation treatment for depression. *Behav Res Ther*. 2017;95:107–16. doi: [10.1016/j.brat.2017.05.011](https://doi.org/10.1016/j.brat.2017.05.011)
29. Hopko DR, Lejuez CW, Ruggiero KJ, Eifert GH. Contemporary behavioral activation treatments for depression: procedures, principles, and progress. *Clin Psychol Rev*. 2003;23(5):699–717. doi: [10.1016/s0272-7358\(03\)00070-9](https://doi.org/10.1016/s0272-7358(03)00070-9)
30. Knittle K, Gellert P, Moore C, Bourke N, Hull V. Goal achievement and goal-related cognitions in behavioral activation treatment for depression. *Behav Ther*. 2019;50(5):898–909. doi: [10.1016/j.beth.2019.01.005](https://doi.org/10.1016/j.beth.2019.01.005)
31. O'Mahen HA, Moberly NJ, Wright KA. Trajectories of change in a group behavioral activation treatment for severe, recurrent depression. *Behavior Therapy*. 2019;50(3):504–14. doi: [10.1016/j.beth.2018.08.007](https://doi.org/10.1016/j.beth.2018.08.007)
32. Forbes CN. New directions in behavioral activation: Using findings from basic science and translational neuroscience to inform the exploration of potential mechanisms of change. *Clinical Psychology Review*. 2020;79:101860. doi: [10.1016/j.cpr.2020.101860](https://doi.org/10.1016/j.cpr.2020.101860)
33. Soucy Chartier I, Blanchet V, Provencher MD. Behavioral activation and depression: a contextual treatment approach. *Sante Ment Que*. 2013;38(2):175–94. [French] doi: [10.7202/1023995ar](https://doi.org/10.7202/1023995ar)
34. Parhoon H, Moradi A, Hatami M, Moshirpanahi S. Effectiveness of brief behavioral activation treatment in reducing depression symptoms and improving quality of life in patients with major depression. *Clinical Psychology Studies*. 2014;4(14):41–62. [Persian] https://jcps.atu.ac.ir/article_506_72ef2796a21e2b9cb8cfaaab2452f606.pdf?lang=en
35. Salk RH, Hyde JS, Abramson LY. Gender differences in depression in representative national samples: Meta-analyses of diagnoses and symptoms. *Psychol Bull*. 2017;143(8):783–822. doi: [10.1037/bul0000102](https://doi.org/10.1037/bul0000102)
36. Buysse DJ, Reynolds CF, Monk TH, Berman SR, Kupfer DJ. The Pittsburgh Sleep Quality Index: a new instrument for psychiatric practice and research. *Psychiatry Res*. 1989;28(2):193–213. doi: [10.1016/0165-1781\(89\)90047-4](https://doi.org/10.1016/0165-1781(89)90047-4)
37. Beck AT, Ward CH, Mendelson M, Mock J, Erbaugh J. An inventory for measuring depression. *Arch Gen Psychiatry*. 1961;4:561–71. doi: [10.1001/archpsyc.1961.01710120031004](https://doi.org/10.1001/archpsyc.1961.01710120031004)
38. Taheri Tanjani P, Garmaroudi Gh, Azadbakht M, Fekrizadeh Z, Hamidi R, Fathizadeh S, et al. Validity and reliability Beck Depression Inventory-II among the Iranian elderly Population. *J Sabzevar Uni Med Sci*. 2015;22(1):189–98. [Persian] http://jsums.medsab.ac.ir/article_550_c326338d69b115a13f8996b01613b38f.pdf
39. Wolf C, Serpa JG. Guide to clinicians mindfulness training. Riah M. (Persian translator). 1st ed. Tehran: Arjemand Publications ; 2019. pp: 109-217.
40. Hutzell RR. A general course of group logoanalysis. Viktor Frankl Foundation of South Africa. 2002;7:15-26.
41. Lejuez CW, Hopko DR, Acierno R, Daughters SB, Pagoto SL. Ten year revision of the brief behavioral activation treatment for depression: revised treatment manual. *Behav Modif*. 2011;35(2):111–61.

